

ASPECTE ALE VIETII POLITICE DIN BANAT (SEPTEMBRIE 1940 – DECEMBRIE 1942)

Radu PĂIUȘAN

Universitatea de Vest din Timișoara

Daniel FLOCA

Școala Gimnazială Sânpetru Mare, județul Timiș

Periada 1940–1942 este o etapă foarte frământată din istoria României și, implicit, a Banatului.

La sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940, situația României se caracterizează printr-o stare de spirit de adâncă indignare și revoltă a întregului popor față de regimul de dictatură regală, care se dovedise incapabil să apere integritatea teritorială a țării, prin ascuțirea contradicțiilor dintre diferitele grupuri ale înaltei societăți și cercurile guvernamentale.

În primele zile ale lunii septembrie 1940, în timp ce conducerile Partidului Național Țărănesc și Partidului Național Liberal refuzau să preia puterea guvernamentală, pentru a apăra granițele țării și așezămintele democratice ale statului, amenințate de dificultăți politice interne și externe, formațiunile extremiste, în frunte cu Garda de Fier, având sprijinul Germaniei și Italiei, au trecut la atac.

Se spera, prin acest act, obținerea unei influențe hotărâtoare a legionarilor în guvern.

În dimineața zilei de 5 septembrie 1940, regele Carol al II-lea a semnat decretul prin care anula „Constituția” din 1938, dizolva Parlamentul și încredința generalului Ion Antonescu conducerea noului guvern, cu puteri depline.

În aceeași zi, de 5 septembrie 1940, Ion Antonescu a continuat consultările cu conducătorii partidelor politice istorice și cu șefii ai Gărzii de Fier; între timp, ideea abdicării regelui devine dominantă.

Profitând de tulburările provocate de legionari, generalul Antonescu i-a solicitat regelui Carol al II-lea o audiență, în aceeași zi, și, după o îndelungată și dramatică discuție, i-a cerut să abdice și să părăsească țara.

În presa din Banat, abdicarea regelui Carol al II-lea și schimbarea situației politice din țară au fost puternic mediatizate, iar declarațiile generalului Antonescu au fost privite favorabil: „*Armata și țara au cerut abdicarea lui Carol*”¹.

Având în vedere falimentul lamentabil al regimului de dictatură regală și modul cum Carol al II-lea a fost nevoit să părăsească țara, explicația o găsim în modul cum atât opoziția P.N.Ț. și P.N.L., Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu, cât și Garda de Fier au acționat, considerând acest eveniment natural și prevăzut.

În comunicatul P.N.Ț., dat publicității la 8 septembrie 1940, cităm: „*Păstrând atitudinea sa*

¹ Scurtu/Buzatu 1999; vezi și *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 202, 10 septembrie 1940, p. 8.

*monarhică și constituțională, Partidul Național Țărănesc exprimă față de noul rege, Mihai I, sentimentul de credință și devotament*².

La rândul său, Garda de Fier, prin conducătorul ei, Horia Sima, într-un manifest difuzat la 1 septembrie 1940, preciza: „*Mișcarea Legionară e hotărâtă să asigure continuitatea dinastiei românești și să accepte domnia Voievodului Mihai de Alba Iulia*”³.

Aceste declarații reprezintă o dovadă elocventă cu privire la modul cum partidele au înțeles să acționeze față de situația delicată în care se afla România și relațiile europene.

În ceea ce privește noul decret-lege nr. 3067 din 6 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu, Conducător al Statului și președinte al Consiliului de Miniștri, acesta decreteează desființarea Partidului Națiunii și a Gărzilor Partidului Națiunii. De asemenea, se hotărăște ca fondurile de care au dispus organizațiile mai sus menționate, imobilele, precum și întreg inventarul să fie predate președintelui Consiliului de Miniștri⁴.

Acest act reușește să trezească spiritele în rândul Mișcării Legionare. Demonstrațiile din București ale legionarilor, ce îl au în frunte pe Horia Sima, vor declanșa noi mișcări, de această dată în întreaga țară.

Pe data de 12 septembrie 1940, presa din Banat anunța ample demonstrații legionare la Lugoj și Caransebeș, iar în data de 13 septembrie, o mare demonstrație are loc la Timișoara⁵.

Deși, în această perioadă, se purtau discuții cu privire la noul statut pe care Garda de Fier îl avea în noul guvern, legionarii și-au continuat acțiunile agresive împotriva autorităților statului, în scopul de a-i forța mâna lui Antonescu pentru a le acorda poziții cât mai importante în cabinet: „*În 10 septembrie 1940, în comunele Rusova Nouă și Rusova Veche, grupuri de legionari au intrat în primării, au luat sigiliile comunelor și armele paznicilor, iar în comuna Caransebeșul Nou arestează pe un comerciant și îl predau Comisariatului de Poliție Caransebeș, amenințând cu moartea pe un comisar de poliție, în cazul în care îl va elibera pe acel arestat. Mai mulți ofițeri și șefi de posturi de jandarmi din județele Hunedoara și Timiș au fost amenințați cu moartea*”⁶.

Pentru a ascunde asemenea acte ale legionarilor și cu scopul de camuflare a metodelor de acțiune, Comandantul Mișcării Legionare, Horia Sima, emite o circulară pentru păstrarea ordinii (11 septembrie 1940), din care cităm: „*Având informații că în țară s-au întâmplat unele incidente, fără importanță de altfel, ca urmare a schimbării de regim, pentru a le preîntâmpina, precizăm următoarele: legionarii să nu se amestece în nici un fel de atribuții de stat, care aparțin exclusiv guvernului.*”

Serviciul de ordine legionară, pentru ordinea înlăuntrul organizației legionare, va interveni numai dacă aparatul de stat va solicita intervenția.

Orice fel de intervenție, în afară de ordinele primite și care angajează răspunderea Mișcării, trebuie să mi se comunice, pentru a aproba sau a respinge.

Niciun ziar nu reprezintă punctul de vedere legionar și, în afară de comunicatele noastre, nimic din ceea ce se scrie despre Legiune nu angajează răspunderea Mișcării”⁷.

În ceea ce privește organizarea Legiunii, Horia Sima interzice orice fel de inițiative locale; legionarii trebuie să aibă răbdare, iar ordinele de organizare se vor transmite pe cale ierarhică.

Situația în care se afla România era deosebit de delicată. Generalul Antonescu, imediat după învestirea sa, se vede nevoit să facă apeluri, în repetate rânduri, la populația țării pentru oprirea

² Simion 1976, p. 35.

³ Simion 1976, p. 35.

⁴ *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 205, 12 septembrie 1940, p. 5.

⁵ *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 206, 14 septembrie 1940, p. 1.

⁶ Fătu/Spălățelu 1980, p. 266–267.

⁷ *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 206, 14 septembrie 1940, p. 1.

manifestațiilor de protest îndreptate, îndeosebi, împotriva Dictatului de la Viena (30 august 1940), cerând disciplină.

În același spirit, Ministerul de Interne, prin reprezentanții săi, apelează la măsuri de păstrare a ordinii și disciplinei în teritoriu.

„Țara a manifestat, timp de trei zile, nețărnamura sa durere în fața sentinței de la Viena. Pătruns de același sentiment, am privit cu toată îngăduința aceste manifestații, atât timp cât ele au fost exteriorizate cu cunoscuta noastră cumințenie și cu demnitate.

Și, mai ales, am privit sfâșietoarea durere a fraților noștri ardeleni, care este și rămâne, cu adevărat, cea mai mare.

În ultimul moment, aceste manifestații încep a pierde din cumințenia ce trebuie păstrată și din demnitate.

Pentru a evita exploatarea durerii noastre de către inconștienți și iresponsabili, am hotărât să opresc, astăzi, orice manifestație publică”⁸. Documentul a fost semnat de ministrul Afacerilor Interne, generalul David Popescu.

În aceste condiții de maximă tensiune politică internă, generalul Ion Antonescu formează o echipă ministerială, în care funcțiile cheie ale guvernului se aflau în mâinile legionarilor, celelalte funcții fiind ocupate de militari, specialiști și oameni de încredere ai Conducătorului Statului. Consacrarea acestui moment a fost când noul rege, Mihai I, semnează decretul nr. 3151, potrivit căruia statul român devine „stat național legionar”.

Mișcarea Legionară va deveni singura mișcare recunoscută în stat, având, ca țel, ridicarea morală, materială și dezvoltarea puterilor creatoare din România. Încă din primele zile ale existenței statului național legionar, legionarii au întreprins numeroase acțiuni pentru a transforma unele instituții ale statului în organisme legionare, atât prin conținutul activității, cât și prin compoziția personalului.

Legionarii lui Horia Sima nu s-au mulțumit cu ocuparea Poliției și Siguranței; ei aveau și o poliție legionară, cu rețea proprie de agenți, direct subordonată conducătorului Mișcării Legionare, Horia Sima.

Pentru a feri armata de pătrunderea spiritului anarhic și al dezordinii, Ion Antonescu a introdus, într-un decret-lege din 5 decembrie 1940, în Codul instituției militare, pedeapsa cu moartea pentru instigatorii la rebeliune și muncă silnică pe viață pentru participarea la rebeliune.

Aceste reglementări au fost determinate de faptul că acțiunile anarhice, de jaf și teroare ale legionarilor au luat proporții, culminând cu masacrele din noaptea de 26/27 noiembrie 1940, ceea ce a adâncit divergențele dintre Horia Sima și generalul Ion Antonescu.

A urmat rebeliunea legionară, declanșată la 21 ianuarie 1941, Horia Sima urmărind înlăturarea de la putere a lui Ion Antonescu, care, după a doua vizită la Hitler (14 ianuarie 1941), obținuse sprijinul acestuia și, la 23 ianuarie 1941, rebeliunea legionară a fost lichidată. Fruntașii legionari au fost arestați și judecați; unii dintre ei au reușit să se refugieze în Germania, cu ajutorul Gestapo-ului.

Trebuie remarcat faptul că, în toată această perioadă tensionată, în țară, armata nu s-a angajat în problemele politice și nu a ieșit din cazărmi decât o singură dată, la 21–24 ianuarie 1941, când a făcut acest lucru cu aprobarea națiunii, scopul fiind lichidarea rebeliunii legionare, „care, în cele 130 de zile de guvernare, a comis crime odioase”⁹.

Revenind asupra situației politice existente, în acea perioadă, în România, putem spune că marele savant și istoric Nicolae Iorga a avut o extraordinară viziune. În articolul publicat

⁸ *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 199, 6 septembrie 1940, p. 1.

⁹ Șuța 1991, p. 95–96.

la 4 septembrie 1940, intitulat *Drumeț în calea lupilor*, el a analizat starea de fapt existentă în România și a exemplificat perspectivele referitoare la viitorul poporului român; cităm:

„Așa mergem din veac în veac, ca drumeții în calea lupilor. Ce nu întrebuințează din a cărui carne, se sfâșie! A aprins focurile mari, care opresc, o clipă, fiarele, dar lumina lor se isprăvește și se stinge, și lăcomia e neistovit de răbdătoare. Poate un părinte înnebunit le-a aruncat din căruță și ce era mai scump.

A tras cu pușca și a dat cu parul, dar lupii erau mulți și sângele lui a înroșit zăpada. S-ar fi luptat și cu un singur dușman, cât de tare el era prins din toate părțile...”¹⁰.

După rebeliune s-a putut constata că, pe lângă implicarea politică a statului, legionarii s-au dedat și la numeroase acte iresponsabile: jefuiri ale persoanelor fizice, jafuri întreprinse în magazine și depozite. Referitor la gradul de înarmare a legionarilor, conform statisticilor existente în momentul premergător rebeliunii, aceștia dispuneau de: 776 mitraliere, 1578 pistoale automate, 5885 revolve, 451 puști, 28 mitraliere de companie, fără a mai lua în calcul cele 9147 arme și muniții pe care le-au furat din depozitele armatei¹¹.

După rebeliunea legionară, autoritățile au trecut la măsuri de prindere și pedepsire, conform legilor în vigoare, a acelor care, prin modul lor de acțiune, au pus în pericol siguranța statului.

În zona Banatului, măsurile luate de autorități au continuat atât în anul 1941, cât și în 1942. Pe lângă aceste măsuri, au existat și ordine precise cu privire la interzicerea oricăror publicații sau materiale propagandistice legionare. Într-un raport al Chesturii Poliției municipiului Timișoara către Prefectura județului Timiș-Torontal (nr. 178 din 24 ianuarie 1942) se constata că, în anumite librării, mai există literatură legionară, iar aceasta se găsește în stocuri considerabile. Se sugerează reținerea stocului la Chestură, iar dintre publicațiile existente, anumite exemplare să treacă la arhivă¹².

În aceeași ordine de idei, Prefectura județului Timiș va raporta Ministerului Afacerilor Interne ce exemplare au fost reținute pentru arhivă: „Însemnări pe front”, de Tatu; „Mișcarea Legionară și țărănimea”, de Traian Herseni; „Mișcarea Legionară și muncitorimea”, de Traian Herseni; „Testamentul” lui Moța; „Suflet și gând legionar”, de Veverca, etc.¹³

În Timișoara, Mișcarea Legionară a avut adepți din toate păturile sociale, de la intelectuali la oameni simpli. Activitatea Mișcării Legionare a fost urmărită atent de autorități, atât în timpul când a condus statul român, cât, mai ales, după rebeliune, urmând a întreprinde măsuri aspre de pedepsire împotriva acelor care au încălcat legea.

Cazul inginerului Ioan Bonea, profesor la Școala Politehnică, este elocvent.

Legionar ce a făcut parte din Gruparea Răzleți a organizației Timiș-Torontal, ca șef de cuib al cuibului Politehnicii, în timpul regimului legionar a ținut 17 discursuri de cuib la Școala Politehnică, adunând numeroși adepți.

De asemenea, a încasat numeroase cotizații, iar în timpul rebeliunii legionare, în Timișoara, a jucat un rol foarte important. A fost în contact cu elemente ale Mișcării Legionare din Timișoara, unul dintre ei fiind inginerul Victor Botiș de la Atelierele C.F.R.

Ioan Bonea a fost considerat, de autoritățile locale, drept un adept fidel al legionarilor bănățeni. În vara anului 1941 a primit funcții importante la Școala Politehnică din Timișoara; ulterior, la 23 noiembrie 1942, s-au găsit publicații legionare în incinta Școlii Politehnice, fapt ce dovedește o activitate politică intensă dusă de membrii legionari din acest institut. În data de 2

¹⁰ Scurtu (coord.) 1982, p. 415.

¹¹ Fătu/Spălățelu 1980, p. 340.

¹² Arhivele Naționale, Serviciul Județean Timiș (în continuare AN, SJT), fond *Prefectura județului Timiș-Torontal* (în continuare PJTT), d. 8/1942, f. 5–6.

¹³ *Ibidem*, f. 7.

ianuarie 1943 au fost predate, de autoritățile locale, două pachete de materiale propagandistice legionare forurilor superioare; proveniența materialelor era Școala Politehnică din Timișoara.

Ioan Bonea va cere, încă din vara anului 1942, eliberarea unui pașaport, pentru a pleca în Germania, căutând, astfel, să scape de autorități¹⁴.

Acțiunile altor legionari din Timișoara și din județul Timiș-Torontal au fost pedepsite de autorități prin internarea lor în lagărele de la Târgu-Jiu, Tismana și Horezu.

Legiunea de Jandarmi a județului Timiș-Torontal-Biroul Poliției județene, într-un ordin circular remis Prefecturii județului Timiș-Torontal, prezintă tabelul cu legionarii ce urmau să fie internați în lagăre, la 28 decembrie 1942: „*Craia Ion, preot din comuna Jebel; Pop Romulus, preot din comuna Foeni; Tiulea Mihai, învățător din comuna Nadăș; Murgu Vasile, servitor din comuna Giulvăz; Berlovan Valeriu, agricultor din comuna Parța; Nichici Iacob, funcționar comunal din comuna Vinga; Jurnescu Nile, agricultor din comuna Sacoșu Mare, etc.*”¹⁵

Conform ordinului Direcțiunii Generale a Poliției nr. 53396/1942, au fost ridicați următorii legionari, pentru a fi internați în lagărul de la Târgu-Jiu, în data de 26 decembrie 1942: „*Tercicius Vasile, avocat; Zeri Nicolae, muncitor; Andone Șerban, comerciant; Prodan Iosif, vatan; Tenovici Constantin, funcționar bancar; Veverca Ioan, director de bancă – toți din Timișoara; Taru Dumitru, brutar și Mitru Constantin, elev – din Lipova*”¹⁶.

În ceea ce privește liniștea publică din Banat, s-au luat măsurile necesare împotriva oricăror tulburări ce afectau populația.

Aceste măsuri au venit în urma situației generale dificile create, în țară, de faptul că România era implicată, alături de Germania nazistă, împotriva U.R.S.S., pe frontul de Răsărit, și se impunea ca starea de liniște în teritoriu să fie sub strictă supraveghere.

În urma unor comunicate și ordine date de autoritățile avizate ale Ministerului de Interne, Direcția Generală a Poliției va transmite un ordin către Inspectoratul de Poliție Timișoara, la 23 noiembrie 1942, pentru păstrarea ordinii în teritoriu, din care cităm: „*În eventualitatea unor tulburări grave, care să amenințe ordinea și siguranța publică, organele polițienești și de jandarmerie sunt autorizate să contribuie la restabilirea liniștii și ordinii*”¹⁷.

Tot în Banat, ca o consecință a situației politice existente în țară, se vor lua măsuri stricte pentru supravegherea, în spatele frontului, a informațiilor ce circulă în mijloacele de informare. Astfel, presa a fost strict supravegheată, atât cea în limba română, cât și cea în limba minorităților.

În problema presei publicate în limba maghiară, a oricăror tipuri de publicații cu caracter științific, economic, sportiv sau religios, patronii acestor publicații vor fi invitați, spre examinare și aprobare, la serviciul de cenzură. Lucrările de altă natură decât cele prezentate nu vor fi examinate și se vor respinge fără niciun motiv.

De asemenea, nu va fi prezentat niciun clișeu cu subiect unguresc; acesta va fi respins și va fi cenzurat, iar informațiile cu privire la operațiunile armatei maghiare vor fi interzise; excepție fac actele referitoare la această problemă, prezentate de comunicatele oficiale germane și ale Führer-ului.

Publicațiile în limba maghiară care au apărut, în această perioadă, în județul Timiș-Torontal, au fost împărțite, de autorități, în trei categorii:

a) cele scrise numai în limba maghiară și care au avut proprietari și personal redacțional, administrativ creștin și de origine etnică maghiară: *Déli Hírlap, Friss-hírek, 6 órai-Újság, Bánáti Híradó, Az idő-úzenete*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 43–44.

¹⁵ *Ibidem*, f. 47–48.

¹⁶ *Ibidem*, f. 50.

¹⁷ *Ibidem*, f. 53.

b) publicații scrise în limba maghiară, dar al căror proprietar, directori sau personal redacțional n-a fost creștin, nici de origine etnică maghiară: *Sport és kritika*, *Bánáti futár*, *Térapia*, *Új kór*¹⁸.

c) publicații scrise în limbile română, maghiară și germană, care sunt periodice cu caracter profesional: *Buletinul Brutarilor*, *Gazeta Brutarilor*, *Praxis Medici*.

d) publicații scrise în limbile română și maghiară, cu caracter strict profesional: *Meseria Morăritului*¹⁹.

Referitor la modul cum a funcționat Biroul Cenzurii de la Prefectura județului Timiș-Torontal, documentele sunt grăitoare în acest sens.

Se va ține o evidență strictă; toate actele în legătură cu cenzura se înregistrau într-un registru special și erau ținute de către angajații instituției Prefecturii.

Referenții de presă au fost plătiți de Ministerul Afacerilor Interne. Pe raza județului Timiș-Torontal, referentul C. Miu Lerca era însărcinat cu presa și cenzura, întocmind rapoarte despre activitatea tuturor publicațiilor din România.

Nicolae Ivan a fost numit la cenzura externă, întocmind, de asemenea, rapoarte asupra presei externe din teritoriu. Dintre cenzorii care cenzurau publicațiile la Biroul Cenzurii de pe lângă Prefectura județului Timiș-Torontal, la cenzura internă îi avem pe: Suboni Jiva, Jäger Ferdinand, Murărescu Vasile, Munteanu Tiberiu, Suci Ioan, Șoșdean Teodor, C. Miu Lerca – referent de presă; la cenzura externă: Birăescu Gheorghe, Brașovan Ferdinand, dr. Faruț Petru, Cadariu Trandafir, dr. Miclea Sever, Ardelean Vichentie, Nicolae Ivan – referent de presă²⁰.

Pe lângă cenzura excesivă practică, în acești ani, în România, o altă formă de control asupra populației a fost conservarea unui spirit național, acesta fiind în strânsă legătură cu necesitățile statului și starea de război existentă în lume.

După sfârșitul lunii februarie 1941 și liniștirea spiritelor, perspectivele așezării României alături de structurile Axei au devenit foarte clare. Antonescu s-a decis să ceară adeziunea popoului la ceea ce a întreprins după 6 septembrie 1940 și la ceea ce voia să întreprindă mai departe.

Generalul Ion Antonescu va convoca „Adunările Obștești”, pe 25 februarie 1941, în care va cere poporului să-și manifeste mărturia de încredere; în aceeași zi, va semna decretul-lege prin care ordona plebiscitul și modul lui de desfășurare.

În primul articol se spune că națiunea română este chemată în „Adunarea Obștească Plebiscitară, duminică, 2 martie 1941”²¹.

În același timp, s-au dat ordine precise ale guvernului, în teritoriu, prin care se cere „luarea de măsuri ca cetățenii care votează și, îndeosebi, celor din comunele rurale care știu carte, să li se explice sensul votului pe care-l dau, adică ce înseamnă a vota <da>, pentru generalul Antonescu și ce înseamnă a vota <nu>, contra generalului Antonescu”²².

În urma voturilor exprimate, între 2–3 martie 1941, în județul Timiș-Torontal, inclusiv municipiul Timișoara, rezultatele au fost concludente²³:

	Înscriși	Neînscriși	Total	Da	Nu	Total
Municipiul Timișoara	41.629	1.576	43.205	32.242	53	32.295
În restul județului Timiș-Torontal	112.098	7.429	119.527	92.574	261	92.835
Total pe întregul județ Timiș-Torontal	153.727	9.004	162.732	124.816	314	125.130

¹⁸ AN, SJT, fond PJTT, d. 9/1942, f. 226–227.

¹⁹ Idem, d. 7/1941, f. 24.

²⁰ *Ibidem*, f. 22–23.

²¹ Fătu 1984, p. 186.

²² AN, SJT, fond PJTT, d. 5/1941, f. 105.

²³ *Ibidem*, f. 155.

Desigur că indicațiile primite de Ministerul Afacerilor Interne, atât pentru plebiscitul din martie, cât și pentru cel ce a urmat, în noiembrie, au fost respectate cu strictețe. Prefectul județului Timiș-Torontal trimitea, la 9 noiembrie, ordinul nr. 1164/1941 (confidențial) către pretori, în care se atrăgea atenția ca proclamațiile lui Antonescu, adresate poporului, să fie afișate la loc vizibil, în toate localitățile, iar în cazul în care ar fi rupte, să se întreprindă urgent măsuri pentru prinderea celor vinovați și trimiterea lor în judecată.

În același ordin se spune: „*Veți face propagandă în comune, pentru explicarea obligativității și importanța votului și a interesului legământului ce se cere fiecărui cetățean. În afară de această propagandă, nu este admisă niciun fel de propagandă, de orice natură ar fi ea*”²⁴.

Actele de supraveghere strictă ale autorităților nu se opresc aici. După plebiscit, listele cu cei care au votat negativ ori care nu s-au prezentat la urne au fost cerute de către Ministerul Afacerilor Interne.

Prin ordinul telegrafic nr. 19190-86 din 14 noiembrie 1941, adresat prefecților (în speță, prefectului județului Timiș-Torontal), Ministerul Afacerilor Interne cerea: „*imediat ce se termină plebiscitul, veți înainta, prin curier, o dată cu situația nominală a celor care au votat <nu>, și o situație nominală a persoanelor care s-au reținut de la vot*”²⁵.

Datorită faptului că o mare parte a populației se abținea sau nu a participat la votare, în seara zilei de 10 noiembrie 1941, Ministerul Afacerilor Interne, în telegrama nr. 19109, ordona tuturor prefecților: „*În zilele următoare, veți scoate absolut toată lumea la vot*”²⁶.

În concluzie, prefectul județului Timiș-Torontal trimite preturilor ordinul confidențial nr. 1709, din 10 noiembrie 1941, în care se precizează: „*Veți lua măsuri imediate ca toți cetățenii cu drept de vot să se prezinte imediat la votare.*”

Notarii vor verifica, pe răspunderea lor personală, pe toți oamenii care nu s-au prezentat la vot, chemându-i la primărie și trimițându-i, de îndată, la secțiile de votare respective, sub escorta jandarmilor”²⁷.

În urma acestui plebiscit, rezultatul a fost cel scontat, generalul Ion Antonescu, avansat, între timp, la gradul de mareșal, pregătind România pentru un nou sistem politic și de organizare, inspirat de modelul statului fascist italian.

Ideea sistemului corporatist a avut, ca bază, profesiunile organizate; dreptul fundamental al cetățeanului de a exercita o profesie și de a munci era condiționat de acceptarea unei structuri politice a statului. Evreii erau excluși din acest sistem al asociațiilor profesionale, nu aveau dreptul nici la exercițiul unei profesii și nici la muncă, în general.

Erau stabilite 5 „corpuri” profesionale: agricultură, industrie, comerț, meșteșuguri și îndeletniciri intelectuale.

Structurile organizatorice de bază ale acestor corpuri erau: obștea, pentru agricultură, și breasla, pentru îndeletniciri intelectuale.

În cadrul acestor organizații urmau a se reuni atât patronii, cât și salariații. În plan județean, aceste „corpuri” trebuiau să se organizeze în „camere”, iar în plan central, „camerele județene” se reuniau în corporații.

Introducând acest sistem, generalul Ion Antonescu a realizat un plan de supraveghere în teritoriu deosebit de bine gândit și, mai ales, cu efecte benefice pentru guvernanți, raportat la problemele ce le puteau ridica zonele de graniță, inclusiv regiunea Banatului.

²⁴ AN, SJT, fond PJTT, d. 6/1941, f. 28.

²⁵ *Ibidem*, f. 90.

²⁶ *Ibidem*, f. 65.

²⁷ *Ibidem*, f. 68.

Într-un asemenea climat politic, caracterizat ca dramatic pentru poporul român, perioada anilor 1940–1942 nu a reprezentat decât o etapă dureroasă din istoria României. Analizând starea de spirit a populației din Banat și luând în calcul și problema minorităților, se poate trage o concluzie definitivă: s-a încheiat un capitol important din istoria contemporană a României, marcat de prăbușirea regimului carlist, dar și a statului național legionar.

Evoluția războiului și implicarea României în acesta va influența schimbarea anumitor mentalități din rândul populației existente în zona de sud-vest a țării, aceasta devenind mult mai reținută față de actele politice ale statului.

Problemele legate de atitudinea populației față de fenomenul politic, în perioada 1940–1942, sunt foarte importante, deoarece situația, agravată pe plan politic, aducea, de la sine, înrăutățirea și în celelalte domenii, îndeosebi în cel social-economic.

Strict referitor la județul Timiș-Torontal, demnă de consemnat este atitudinea și starea de spirit specială a minorităților naționale existente în această zonă: maghiari, germani, evrei, sârbi, etc.

În Banat, românii reprezentau majoritatea populației, având elemente în toate păturile sociale: intelectuali, funcționari ai statului, muncitori, țărani și proprietari agricoli.

Acest lucru trebuie semnalat, deoarece atitudinea populației românești față de domeniul politic se reflectă în problemele în care politicul influența situația social-economică. În ceea ce privește comunitatea germană din Banat, era destul de bine reprezentată; șvabii erau fie proprietari agricoli destul de înstăriți, fie meseriași particulari în diverse domenii, fie proprietari de firme industriale sau comerciale.

Satele bănățene în care predomina această comunitate se distingeau printr-un stil gospodăresc aparte; cu toate că nu agreau, în mod deosebit, colaborarea cu celelalte comunități, modul lor de organizare și manifestare în cadrul comunității respective se situează în limita bunului simț.

Astfel, presa din Timișoara remarcă, încă din primăvara anului 1938, „entuziasmul șvăbesc” cu ocazia anexării Austriei de către Germania²⁸.

Aceste idei naționaliste nu au prins, în general, decât în rândul tineretului german. Atitudinea șvabilor din Banat era corelată în funcție de situația politică în care se afla România și se va manifesta în directă corelare cu precipitarea evenimentelor internaționale în această perioadă. În funcție de precipitarea evenimentelor în Europa, între anii 1940–1942, atitudinea populației este de sprijinire a guvernului, înțelegând condițiile grele în care se afla România.

Odată cu declanșarea războiului în Europa, de către Germania hitleristă, curentul național-socialist penetrează puternic și în rândul minorității germane din Banat.

De fapt, acest lucru este elocvent reflectat în raportul Prefecturii județului Severin către rezidentul regal al Ținutului Timiș, din 9 iulie 1940, în care se spune, printre altele: „*Curentul național-socialist este reprezentat prin aproape totalitatea elementului german de pe teritoriul județului. Doar bătrânii, judecând, în special, din punct de vedere material și al libertăților de tot felul, se simt bine la noi*”²⁹.

În ceea ce privește scopul urmărit de acest curent, el era: menținerea și dezvoltarea conștiinței naționale germane și puritatea de rasă, mândria originii lor.

De asemenea, se pune accent pe instruirea tineretului din punct de vedere intelectual, educativ și fizic, cu scopul de a fi folositori națiunii și armatei germane.

Această mișcare s-a dezvoltat simțitor, în special la începutul anului 1939, dar și în perioada anilor care vor urma, 1940–1942, concomitent cu succesele obținute de germani pe teren diplomatic și militar.

²⁸ Vestul, Timișoara, an IX, nr. 2146, 26 martie 1938, p. 1; vezi și Păiușan 2006, p. 331–352.

²⁹ AN, SJT, fond Prefectura județului Severin (în continuare PJS), d. 18/1938, f. 6.

În ciuda interzicerii funcționării partidelor și organizațiilor politice din România, în rândul minorității germane se constituie un sistem de organizare foarte bine pus la punct, care are, ca ideologie, curentul național-socialist.

Din raportul Prefecturii județului Severin, în ceea ce privește organizarea minorității germane la 9 iulie 1940, cităm: „Fiecare localitate cu populație minoritară germană este împărțită în mai multe celule numite **Scharre**, totalitatea lor constituie o **Ortsgruppe**, care corespunde întinderii unui oraș sau a unei comune. Toate grupele dintr-un județ constituie un **Kreis**, condus de un **Kreisbman**.

Organizațiile mai multor județe constituie un **Gau** (de exemplu, **Gau Banat**), condus de un **Gauleiter**.

Toate ținuturile constituie Organizația Germană din România, condusă de un **Landesführer**. Pentru fiecare din organizații există un serviciu social pentru tineret: **Ortsjugend führer**, subordonat lui **Kreisjugend führer**, acesta lui **Gaujugend führer** și, apoi, lui **Landesjugend führer**, care, la rândul lui, este subordonat conducătorului suprem, **Landesführer**.

O altă formă de organizare este Frontul Muncii – National Arbeit Front (N.A.F.).

Se remarcă sistemul de organizare bazat pe secții, în diverse sectoare sociale: Secția Vecinătății, Secția Tineretului, Secția Femeii, Frontul Muncii³⁰.

În privința organizației germane „Vecinătatea”, avem un raport al Chesturii Poliției Lugoj către prefectul județului Severin, din data de 10 iulie 1940, care spune: „Este cea mai veche și mai activă organizație, asemănătoare cuiburilor legionare; în fiecare localitate are un conducător... fiecare localitate este împărțită în mai multe vecinătăți; exemplu: Lugojul are șase vecinătăți”³¹.

În ceea ce privește tineretul, care era cel mai atras de ideile național-socialiste, acesta era, și el, cuprins într-o serie de organizații: **Budentche Jugend** sau **Budentche Mädchen**.

Au existat și o serie de cluburi, în care tineretul se aduna spre a se organiza și unde se făcea o intensă propagandă hitleristă. În Lugoj a existat un asemenea club, în care erau înglobate toate societățile germane locale și unde se aduna tineretul german de ambele sexe. Acest club primea regulat ziare și reviste din Germania³².

În contradicție cu ampla organizare în particular a minoritarilor germani, oficial erau, și ei, încadrați în organizații politice precum Frontul Renașterii Naționale, Straja Țării, etc. Din declarațiile lui Peter Anton, reprezentantul lor în Direcția Superioară a Frontului Renașterii Naționale, reies și atitudini de loialitate față de statul român: „sunt convinși că numai în cadrul statului român pot trăi mai bine ca oriunde, în Ungaria germanii trăind mult mai rău”³³.

În vara anului 1940, starea de spirit, ca și atitudinea prohitleristă în rândurile minorității germane crește considerabil, având în vedere atât intensificarea propagandei, prin adunări și ședințe de seară sub masca cultural-socială, cât și circularele primite de la centru, broșurile referitoare la instituția ostășească și educația național-patriotică primite din Germania³⁴.

Totodată, crește și sistemul de finanțare și autofinanțare, prin cotizații obligatorii, cotizații benevole (donații) sau cotizații impuse de fiecare serviciu social (de exemplu, tineretul plătește minim 10 lei lunar de membru)³⁵.

Atât conducătorul, cât și casierul fiecărei organizații trebuie să prezinte, lunar, câte un raport de activitate. Atitudinea autorităților în fața recrudescenței acestor fenomene în rândul

³⁰ Ibidem, f. 40.

³¹ Ibidem, f. 15.

³² AN, SJT, fond PJS, d. 5/1938, f. 12.

³³ Idem, fond PJTT, d. 24/1939, f. 8.

³⁴ Idem, fond PJS, d. 18/1940, f. 7.

³⁵ Ibidem, f. 8.

minorității germane din Banat este conformă cu evoluția politică din această perioadă, atât pe plan intern, dar mai ales pe plan extern, și ea poate fi sintetizată prin însăși declarația de final a Prefecturii de Severin în raportul către Ținutul Timiș, din 9 iulie 1940, unde, la capitolul propunerii, spune doar atât: „*Față de situația actuală, nicio propunere*”³⁶.

În același spirit, raportat la starea existentă în rândurile minorității germane, Chestura Poliției Lugoj, într-un raport din 18 august 1940, precizează: „*Tineretul german are o casă de adunări, unde învață cântece hitleriste și așteaptă, din zi în zi, ca Hitler să intre în țară*”³⁷.

Relațiile dintre Antonescu și Grupul Etnic German, în această perioadă, au fost considerate ca fiind „*de colaborare, de înțelegere și de înfrățire... o punte de înrudire cu marea națiune germană. Această colaborare va porni de la relațiile economice și se va extinde, cu certitudine, și asupra domeniului spiritual.*”

„*Națiunea germană și marele Reich german sunt realități pe care vrem să rezemăm Statul nostru, convingerea și ființa noastră*”³⁸.

La congresul de constituire, la Mediaș, a Partidului Național-Socialist al Germanilor din România, ca organizație politică a Grupului Etnic German, a fost adoptat documentul cu privire la „*principiile statutului germanilor din România*”.

Din conținut cităm: „*Grupul Etnic German din România este o persoană morală de drept public. Face parte din Grupul Etnic German cine se declară german, e recunoscut de Grup și e înregistrat în cadastrul Grupului.*”

„*Grupul Etnic ia, de acord cu Guvernul Român, dispoziții pentru membrii săi în ce privește viața națională. Organul executiv al Grupului este Partidul German Muncitoresc Național-Socialist (N.S.D.A.P.) al Grupului Etnic German din România.*”

„*Germanii din România au, ca drapel, cel roșu cu zvastică și tricolorul românesc. Pe baza acestor puncte se vor înființa școli germane neconfesionale și se va introduce dreptul succesoral german al indivizibilității moșiilor țărănești*”³⁹.

Peste 11 zile, Ion Antonescu semnează decretul-lege nr. 3884, prin care consacra juridic existența Grupului Etnic German. În ceea ce privește minoritatea germanilor din Banat, aceasta a avut prilejul unei mai bune cooperări, și înainte de această dată, cu autoritățile române.

Edificator a fost faptul implicării autorităților române, într-un mod favorabil, la serbările din comuna Lenauheim, prilejuate de comemorarea marelui cărturar al întregului Banat, Nikolaus Lenau, iar din tribuna oficialităților nu au lipsit personalități de marcă, precum: prefectul Ținutului Timiș, colonelul Virgil Popovici; delegați ai societății culturale „Astra Bănățeană”; prof. dr. A.E. Peteanu; colonelul Năsturaș, președintele „Altărului Cărții”; delegați din partea minorității germane din România; dr. Wolfram Bruckner, conducătorul germanilor din România; dr. Richard Kutina, consulul Reich-ului la Timișoara.

La sfârșitul discursurilor și a defilării tinerilor germani, au fost depuse coroane de flori la monumentul lui Lenau. În seara aceleiași zile, deputatul Peter Anton și dr. Wolfram Bruckner au ținut o cuvântare, prin care cer guvernului anumite priorități în ceea ce privește viața germanilor din România.

Se cer, printre altele, și oprirea rechizițiilor practicate de statul român la adresa minorității germane și se propune organizarea unei formațiuni germane de autoapărare. De asemenea, se cere concedierea tuturor germanilor din armată și pregătirea separată a acestora pentru apărarea intereselor minorității.

³⁶ Ibidem, f. 9.

³⁷ AN, SJT, fond PJS, d. 1/1940, f. 1.

³⁸ Fătu 1984, p. 38.

³⁹ Fătu 1984, p. 39.

Aceste cereri au fost corelate cu cererile minorității germane din țările vecine României și din Europa. În încheiere, s-au cântat cântece patriotice și „Sfântă Țară”; evenimentul a fost bine mediatizat în Banat⁴⁰.

Odată cu emanciparea Grupului Etnic German din România și luând în considerare participarea, alături de Germania, a României în războiul împotriva U.R.S.S., membrii activi ai minorității germane din Banat se implică, tot mai mult, în acțiuni menite să destabilizeze situația politică în zonă. Este concludent modul în care Grupul Etnic German din Banat sugerează Chesturii Poliției Timișoara intervenția membrilor săi pentru confiscarea aparatelor de radio ale familiilor evreiești din localitate:

„În zilele de azi nu se poate tolera, din partea unor indivizi comuniști, o propagandă distructivă în spatele frontului”⁴¹.

Atitudinea minorității germane are concursul Chesturii Poliției, deci, implicit, a autorităților statului, care, în această perioadă, se conformează ordinelor impuse de la Berlin.

În concluzie, autoritățile vor lua în cercetare cazul supus atenției de comunitatea germană din Banat și se vor întocmi rapoarte speciale de confirmare.

Raportat la starea războiului din vara anului 1942, purtat de Reich-ul nazist și aliații acestuia, este necesar ca în spatele frontului să persiste o stare generală de aprobare a acțiunilor acestuia. Astfel, la intervențiile Germaniei, România se va alătura măsurilor menite să asigure un climat lipsit de ostilități din partea eventualilor alarmiști sau membri ai unor partide scoase în afara legii, impunând o cenzură excesivă în mediile de difuzare a informațiilor.

În Timișoara, din ordinul Marelui Stat Major nr. 212803 din 25 mai 1942, Comandantul Garnizoanei Timișoara aduce la cunoștință faptul că se vor ridica aparatele de radio de la toți supușii străini, ai țărilor inamice nouă și aliaților României.

Cetățenii francezi nu intrau în această categorie. În problema românilor, se vor ridica aparatele legionarilor care activează (fostii legionari, care nu activează, nu intră în această dispoziție), comuniștilor căsătoriți cu străini sau străine de origine aparținând statelor inamice României și aliaților ei. De asemenea, se vor ridica aparatele minorităților din România și a supușilor statelor neutre, refugiaților, etc.⁴²

Zona Banatului fiind considerată, de către guvernanți, o zonă cu statut special, datorită etniilor existente aici și luându-se în considerare plângerile făcute de minoritatea maghiară pe lângă autoritățile din Ungaria, va lua măsuri în consecință. Printr-un ordin circular al Ministerului Afacerilor Interne nr. 31577 din 24 august 1942, ministrul de resort transmite prefectilor de județe *„ordinul de a restitui imediat aparatele de radio ridicate până la această dată de la cetățenii români de origine etnică maghiară; de asemenea, se cere executarea ordinului până la data de 20 septembrie 1942”⁴³.*

Ordinul circular a fost semnat de generalul de corp de armată C.U. Vasiliu și colonelul C. Tobescu.

Deoarece o neexecutare la timp a acestei acțiuni în teritoriu presupune o afectare gravă a relațiilor cu statul ungar, ministrul Afacerilor Externe trimite o ordonanță prin care cere executarea, în termen util, a ordinelor primite, referitoare la restituirea aparatelor de radio, în totalitate, minorității maghiare.

Justificarea ordinului are, la bază, înțelegerile stabilite de guvernul român și guvernul

⁴⁰ *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 185, 21 august 1940, p. 3.

⁴¹ AN, SJT, fond *PJTT*, d. 10/1942, f. 19.

⁴² *Ibidem*, f. 23.

⁴³ *Ibidem*, f. 310.

maghiar; se cere, de asemenea, raportarea telegrafică, în 48 de ore, a ordinului. Actul a fost semnat de colonelul magistrat V.T. Gelep⁴⁴.

O altă minoritate bine reprezentată în Banat este minoritatea evreiască; aceasta a fost mai bine conturată de comunitățile din zona urbană, și mai puțin în cea rurală, ocupația de bază fiind comerțul.

Comunitatea evreiască deținea o pondere însemnată în domeniile economic și financiar-comercial, existând, de asemenea, și liber-profesioniști, și muncitori.

În rândul acestora din urmă vor penetra curenți extremiste de stânga, precum comunismul. În perioada 1940–1942, starea lor de spirit se reflecta, iarăși, în funcție de evoluțiile politice interne, dar mai ales externe, dacă avem în vedere pericolul pe care îl reprezintă nazismul pentru această comunitate.

Comunitatea evreilor din România a făcut, cu generozitate, oferte pentru fondul de apărare a țării, conștienți de pericolul german și de faptul că vor fi în siguranță numai într-un stat suveran și independent.

Cu toate acestea, și în sânul acestei minorități existau mai multe curenți și atitudini, unele nu tocmai loiale, așa cum sunt prezentate de către raportul Prefecturii județului Severin, din 9 iulie 1940. Conform acestui raport, evreii din județ aparțineau curentului sionist, cu următoarele trăsături specifice: „este reprezentat atât în mediul urban (Lugoj, Caransebeș, Orșova), cât și în mediul rural (Făget), prin secții locale ale Uniunii Naționale Evreiești din România.

Scopul urmărit fiind, la suprafață, acela de strângere de fonduri, instruirea și însușirea tineretului pentru reclădirea Palestinei, ducând un trai liniștit și îngrădit, în limitele legale, cu dovezi de sinceritate, manifestate verbal la orice ocazie.

Scopul real era de dominare a populației băștinașe, din punct de vedere material, și acumulare de capitaluri”⁴⁵.

Evreii vechi, tradiționaliști, erau considerați habotnici și aveau fondate asociații, împărțite pe grupuri, în teritoriu.

Evreii moderni erau, de asemenea, organizați în asociații (evrei neologi), toți făcând parte din secția sionistă.

Femeile israelite erau grupate în organizații „Wiza”. Ca propagandă, au folosit toate mijloacele posibile prin secții sportive, culturale sau de binefacere.

Evreii ortodocși nu erau considerați periculoși; aceștia se gândeau la siguranță, liniște și câștig, iar cei tineri, fiind maghiarizați, puteau ridica probleme, deoarece erau de partea acestei minorități; în concluzie, statul a trecut la măsuri reparatorii.

În primul rând, tineretul trebuie observat și se caută o modalitate prin care să fie întrebuințate serviciile acestuia, dar nu în domenii de încredere.

În vara anului 1940, alunecarea politicii românești spre o colaborare cu Germania este tot mai evidentă, ca și faptul că, tot în această perioadă, politica internă, în România, capătă un tot mai accentuat caracter naționalist de dreapta.

Starea de spirit a evreilor din Banat, în vara anului 1940, este vizibil marcată de îngrijorarea acestora referitoare la soarta lor în viitor. Din raportul Chesturii Poliției Lugoj pe luna august 1940 cităm: „*Evreii trăiesc clipe de nesiguranță și nervozitate*”⁴⁶.

Exproprierea efectuată de Antonescu la sfârșitul anului 1940 (proprietăți rurale, vase, plutoare, etc.) le-a urmat, la 27 martie 1941, exproprierea bunurilor urbane și trecerea lor în proprietatea statului. Aceste acte ale guvernului au pus minoritatea evreiască într-o situație deosebit de delicată.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 311.

⁴⁵ AN, SJT, fond PJTT, d. 18/1940, f. 5.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 1.

Starea evreilor din România se agrava, în fiecare zi, tot mai mult. Au existat și criterii de selecționare, dar acestea nu făceau față situației interne.

Raportat la starea generală a evreilor din lume și, mai ales, în Europa, modul cum a fost tratată, în România, această minoritate, concluzionăm că au avut parte de un tratament cu mult mai indulgent decât în țările vecine sau în Germania și că li s-a oferit posibilitatea, în cel mai rău caz, să emigreze legal în Palestina.

În ceea ce privește starea evreilor, în anul 1942 și chiar înainte de acest an, vom întâlni următoarele aspecte: avem evrei care au dobândit naturalizarea prin legi individuale până la 15 august 1916, precum și evrei botezați creștini de cel puțin 20 de ani, dacă sunt căsătoriți cu românce (sau români).

Articolul 6 al legii stipulează, în cadrul excepțiilor, că evreii care au dat dovadă de devotament excepțional față de țară vor putea fi scutiți de aplicarea dispozițiilor decretului-lege, dar „numai prin decret-lege”⁴⁷.

Politica antisemită promovată și aplicată de guvern a fost preluată de autoritățile locale și aplicată în cele mai diferite moduri, care, de multe ori, depășeau cadrul legii.

Primăria municipiului Timișoara a emis, la mijlocul lunii noiembrie 1941, o ordonanță prin care se permitea evreilor să se aprovizioneze, din piețele publice, doar între orele 10–12 dimineața, în zilele lucrătoare ale săptămânii, iar duminica și la sărbătorile legale, între orele 6–10 dimineața și după ce s-a aprovizionat populația românească⁴⁸.

De menționat că persoanele care desfăceau produsele pe piață erau amenințate că, dacă vor încălca dispozițiile ordonanței, „vor fi arestate și trimise în lagăre”.

În 1941 se dizolvă Federația Uniunilor de Comunități Evreiești și se înlocuiește cu Centrala Evreilor din România, ca măsură a statului român de soluționare a problemei evreiești.

Altă măsură draconică impusă de Ion Antonescu împotriva evreilor a fost legea nr. 873, din 5 decembrie 1940, „referitoare la munca obligatorie în folos obștesc”; din 20 iulie 1942, denumirea acestei forme de politică discriminatorie față de populația evreiască se transforma în „munca obligatorie”⁴⁹.

Dintre formele de reprimare a populației evreiești menționăm și internarea celor periculoși pentru securitatea statului, de regulă comuniști, militanți antifasciști, etc. în lagăre de concentrare din Transnistria (Râbnița, Vapniaca, etc.).

Începând din 19 septembrie 1942, Ion Antonescu va impune măsuri destul de aspre împotriva acelor care fug din lagăre în țară; cei care primiseră minimum 15 ani de închisoare sunt pedepsiți cu moartea.

Pentru cei ce înlesneau fuga evreilor din lagăre, pedeapsa era de 5–25 de ani muncă silnică⁵⁰.

Statutul juridic al evreilor din România a reprezentat o problemă politică, cu implicații majore în domeniile juridic și economic, pentru statul român, în această perioadă. Sectorul vieții politice presupune o reglementare specială (raportată la statutul statului român autoritar, totalitar și naționalist, impusă de ideologia acestei perioade), în scopul apărării comunității românești.

Viața politică se rezuma la trei funcții esențiale: de alegător, de ales și de funcționar public propriu-zis.

Principiile de bază, ce propun reglementările drepturilor evreiești fără preocuparea de a le ridica calitatea de cetățeni români, se împart în trei categorii, deja amintite.

⁴⁷ Fătu 1984, p. 157.

⁴⁸ Fătu 1984, p. 159.

⁴⁹ Fătu 1984, p. 160.

⁵⁰ Fătu 1984, p. 161.

Dacă primele două au fost clasificate după modul cum evreii au ajuns în România și au fost naturalizați, în mod individual sau colectiv, după 1918, se țin cont și de faptele de arme ale acestora pentru apărarea României. Cei răniți în războaiele purtate de statul român, decorați sau citați, pe ordin, pentru acte de eroism și urmașii acestora vor intra la a doua categorie. Categoria a treia era alcătuită din evrei care nu fac parte din primele două.

În articolul 7 al decretului-lege referitor la statutul juridic al evreilor din România se arată că evreii nu pot fi funcționari publici de orice fel, cu și fără salariu, membri în profesiunile care au, prin natura lor, legături directe cu autoritățile publice, precum notari publici, avocați, experți și alte îndeletniciri asemănătoare.

De asemenea, nu pot fi membri în consiliile de administrație ale întreprinderilor de orice natură, publică sau particulară, comercianți în comunele rurale și producători de băuturi alcoolice.

Nu pot fi militari, proprietari, proprietari de cinematografe care să le închirieze altora, editori de cărți, ziare sau reviste românești.

În articolul 11 al decretului-lege se mai arată că evreii aparținând oricărei categorii nu pot deține proprietăți rurale în România⁵¹.

În conformitate cu decretul-lege pentru starea juridică a evreilor și dispozițiile în vigoare în România anulului 1940, Comisia Interimară a Baroului Avocaților din Severin a dat o decizie referitoare la numărul avocaților evrei, care au fost, ulterior, radiați: dr. Dabo Eugen, dr. Fekete Desideriu, Partos Ernest, Hale Ernest din Caransebeș, Ion Gal din Făget, precum și stagiarii Varga Elena și Novac Moritz.

Evreii experți-contabili, aflați sub incidența decretului-lege, au pățit același lucru. Comisia Agenției B.N.R. din Lugoj a dispus radierea următorilor evrei: Klein Ernest, expert-contabil; Branch Carol, contabil autorizat; Dan Iosif; Weill Ernest, etc.⁵²

Din Baroul de Avocați Timișoara au fost radiați: Abelsberg Alfred, Blum Alexandru, dr. Blum Iuliu, dr. Roth Otto, dr. Solomon Alexandru; în total, 62 de avocați definitiv și trei stagiați (Bergman G. Gheorghe, dr. Krausy Gheorghe și Syidon Henrietta). În județul Timiș-Torontal, au fost radiați alți avocați evrei: dr. Scheiner Albert din Buziaș, dr. Polgár Alexandru din Deta, dr. Dobos Ignatie din Lipova și dr. Weinberger Iacob din Vinga.

În această situație, avocații nu mai puteau angaja procese noi, dar aveau dreptul, conform legii, ca, în termen de șase luni, până în februarie 1941, să-și lichideze birourile⁵³.

Și în domeniul învățământului, problema evreilor a prezentat anumite particularități, precizate foarte clar de autorități.

În școlile primare de stat se pot înscrie fiii ai evreilor din categoria a doua, dar după ce s-au înscris elevii creștini.

La școlile întreținute de comunitatea religioasă pot funcționa învățători evrei cu clasificarea legală, autorizată de Ministerul Educației Naționale.

Limba română, istoria și geografia trebuiau să fie predate de învățători români, numiți de minister și plătiți de comunitate.

În învățământul secundar sau liceu-gimnaziu se înscriu, mai întâi, elevii români creștini, apoi evreii din categoria a doua, dacă mai sunt locuri.

În liceele model din Ținutul Timiș, în liceele de aplicație ale școlii române superioare, precum și în școlile cu caracter special nu pot fi înscriși elevi evrei. Se pot, totuși, înființa școli ale comunităților cu caracter special, dar pe cheltuielile acestora.

⁵¹ *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 178/1940, p. 1.

⁵² *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 208, 16 septembrie 1940, p. 7.

⁵³ *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 215, 23 septembrie 1940, p. 7.

În învățământul superior de orice categorie, numărul studenților evrei va fi stabilit de minister, în fiecare an, din categoria a doua a acestora.

Limba română este limba de predare în toate școlile confesionale de rit mozaic⁵⁴.

Situația evreilor a cunoscut, în această perioadă, o oarecare înrăutățire; în aceeași perioadă, în Europa, situația minorității evreiești era cu mult mai tragică. Continuând tratamentul minorității evreiești, aflat pe aceeași linie între 1940–1942, în 1941, spre exemplu, printr-un decret-lege se dau listele cu „noile bunuri ale evreilor ce intră în patrimoniul statului”: decretul-lege nr. 842 din 27 martie 1941 prevedea că fabricile de spirt, spirt din vin, rafinării de alcool, fabrici de produse și substanțe medicamentoase să intre în patrimoniul statului; de asemenea, se retrage dreptul asupra subsolului, dacă acesta a aparținut proprietarilor evrei, și zonele de exploatare forestieră, trecând în proprietatea statului⁵⁵.

Făcând o analiză asupra stării minorităților din Banat, între anii 1940–1942, desprindem două idei esențiale: în primul rând, minoritatea germană și maghiară are, aparent, o mai mare libertate de mișcare, care se subordonează intereselor statului, aflându-se într-o situație mai stabilă; în al doilea rând, minoritatea evreiască suportă consecințele politicii europene de epurare și, implicit, ale unui curent naționalist, existent și în România la acea dată.

În concluzie, viața politică din județele bănățene, pe lângă faptul, normal de altfel, de a fi influențată de istoria românilor, prezintă și aspecte inedite, originale din istoria acestui vechi ținut românesc.

Bibliografie

ANSJT	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Timiș, fond <i>Prefectura județului Severin</i> .
ANSJT	Arhivele Naționale, Serviciul Județean Timiș, fond <i>Prefectura județului Timiș-Torontal</i> .
Dacia 1940–1941	<i>Dacia</i> , Timișoara, 1940–1941.
Fătu 1984	M. Fătu, <i>Contribuții la studierea regimului politic din România</i> , Editura Politică, București, 1984.
Fătu/Spălățelu 1980	M. Fătu, I. Spălățelu, <i>Garda de Fier – organizație teroristă de tip fascist</i> , Editura Politică, București, 1980.
Păiușan 2006	R. Păiușan, Atitudinea presei bănățene de limbă română față de anexarea Austriei la Germania (martie 1938), în <i>Studii de istorie a Banatului</i> , Editura Universității de Vest, Timișoara, 2006.
Scurtu (coord.) 1982	I. Scurtu (coord.), <i>Istoria României între anii 1918–1944. Culegere de documente</i> , vol. I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1982.
Scurtu/Buzatu 1999	I. Scurtu, Gh. Buzatu, <i>Istoria românilor în secolul XX (1919–1948)</i> , Editura Paideia, București, 1999.
Simion 1976	A. Simion, <i>Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941</i> , Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976.
Șuța 1991	I. Șuța, <i>România la cumpăna istoriei</i> , Editura Științifică, București, 1991.
Vestul 1938	<i>Vestul</i> , Timișoara, 1938.

⁵⁴ *Dacia*, Timișoara, an II, nr. 194, 31 august 1940, p. 3.

⁵⁵ *Dacia*, Timișoara, an III, nr. 289, 5 mai 1941, p. 8.

DES ASPECTS DE LA VIE POLITIQUE DU BANAT
(SEPTEMBRE 1940 – DÉCEMBRE 1942)
(Résumé)

La période 1940–1942 représente une étape controversée de l'histoire de la Roumanie et, implicitement, du Banat.

Cet article présente des multiples aspects de la vie politique de cette province pendant les années 1940–1942, période marquée par l'ascension de la Garde du Fer, la rébellion légionnaire et la défaite de celle-ci, l'application d'une politique antisémite et nationaliste, liée à la politique de l'Allemagne national-socialiste et de l'Italie fasciste, et subordonnée, en même mesure, à l'évolution de la Seconde Guerre Mondiale. On surprend, aussi, le traitement d'autres minorités banatiennes, surtout la situation des minorités allemande et hongroise.